

การสอนดนตรีพื้นบ้านล้านนาสำหรับผู้สูงอายุ:
กรณีศึกษาครูพรหมเมศวร์ สรรพศรี (ครูภูมิปัญญาไทย)
A Study of Folk Lanna Music Instruction
for Elderly: A Case Study of Kru Prommate Sabpasri
(Traditional Thai Northern Folk Music Teacher)

เพียงแพน สรรพศรี¹

Piangpan Sabpasri

ยุทธนา ฉัพพรรณรัตน์²

Yoothana Chuppunnarat

¹ นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดนตรีศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาดนตรีศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์การสอนดนตรีพื้นบ้านล้านนาสำหรับผู้สูงอายุ ของครูพรหมเมศวร์ สรรพศรี (ครูภูมิปัญญาไทย) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยเน้นการสัมภาษณ์ร่วมกับการสังเกต

ผลการวิจัยพบว่า ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดนตรีพื้นบ้านล้านนาให้กับผู้สูงอายุ ของครูพรหมเมศวร์ สรรพศรี โดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีแอนดราโกจี (Andragogy) ซึ่งเป็นทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของ Knowles (1980) เป็นฐาน ปรากฏอัตลักษณ์การสอนผู้สูงอายุ ดังนี้ 1) มีการสร้างบรรยากาศให้มีความเป็นกันเอง อบอุ่น ยอมรับและให้เกียรติซึ่งกันและกันในระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน 2) มีการจัดโครงสร้างเพื่อวางแผนร่วมกัน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันของสมาชิกในวงดนตรีพื้นบ้านผู้สูงอายุ 3) มีการวิเคราะห์ความต้องการร่วมกันโดยครูพรหมเมศวร์และผู้สูงอายุจะมีการพูดคุยกันถึงความต้องการของผู้เรียนในการเข้ามาเรียนดนตรีพื้นบ้านล้านนาทุกครั้ง 4) มีการกำหนดวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ โดยวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ของชมรมดนตรีพื้นบ้านล้านนาผู้สูงอายุ ชุมชนสันโค้งหลวง จังหวัดเชียงรายนั้น มุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุในวงสละข้อซึ่งมีความสุขในการเล่นดนตรีเป็นสำคัญ 5) มีการออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ ด้านการฝึกจังหวะ ฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีขั้นพื้นฐาน ฝึกอ่านโน้ตเพลง ฝึกบรรเลงรวมวง และแสดงผลงาน 6) มีการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ เน้นฝึกการบรรเลงสละข้อซึ่งรวมกันเป็นวง และ 7) มีการประเมินผลการเรียนรู้โดยใช้วิธีการสังเกตผู้เรียน และแสดงผลงานการบรรเลงตามงานต่างๆ ด้วยจิตอาสา มีการบูรณาการร่วมกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียน

คำสำคัญ: การสอน, ดนตรีพื้นบ้านล้านนา, ผู้สูงอายุ, ครูพรหมเมศวร์ สรรพศรี

Abstract

The purpose of this research is to study the identity of teaching Thai northern folk music for the elder of Kru Prommate Sabpasri (Tra-

ditional Thai northern folk music teacher) by using the qualitative research method. The information are gathered by emphasizing on interview with a observation.

The result of the research found that using Andragogy, a thinking framework, as a base, which is a theory for elder invented by Knowles (1980). The display identity of teaching the elder can be seen as below:

- 1) Making a comfortable, friendly, and acceptance atmosphere, as well as respect to each other between instructor and students, and within the students.
- 2) Planning and organize the structure together between instructor and the elders, and assign separated role to each member of elders.
- 3) Analyze the requirement together between the instructor and the elders. There are discussions about the requirement of the students all the time.
- 4) Specify the objective of learning and prioritize the happiness of playing Thai northern folk music.
- 5) Design the learning experience about the rhythmic, fundamental of musical instrument, reading musical notes, group training, and showing off.
- 6) The learning activity, which prioritize the group playing of Sa-lor together and
- 7) Evaluate the result of learning by observation the performance of playing music in any volunteered occasion. There are also have the integration between the instructor and the students.

Keywords: Instruction, Folk lanna music, Elderly, Kru Prommate Sabpasri

บทนำ

จากการสำรวจข้อมูลประชากรไทยพบว่าปัจจุบันประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Ageing society) และอนาคตอันใกล้ในปี พ.ศ. 2564 จะเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Complete ageing society) (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุ

ไทย, 2557) อีกทั้งผู้สูงอายุมีแนวโน้มอยู่ตามลำพังสูงขึ้นโดยเฉพาะในเขตเมืองหรือเขตเทศบาล (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2557) ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง ได้ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุโดยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้โดยมีชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นแนวทางการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2559) ทั้งนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่ว่างงานได้มีกิจกรรมทำอย่างเหมาะสมกับวัยและความต้องการโดยมีชุมชนสนับสนุน เป็นการให้ความสำคัญและให้คุณค่าแก่ผู้สูงอายุที่อาจมีแนวโน้มซึมเศร้าเนื่องจากเกษียณจากการทำงานไม่มีงานประจำทำ อีกทั้งผู้สูงอายุบางคนไม่มีบุตรหลานทำให้รู้สึกหมดคุณค่าในตนเอง ดังนั้นผู้สูงอายุจึงควรได้รับการสนับสนุนให้มีกิจกรรมการเรียนรู้และมีโอกาสเพิ่มความสามารถ มีบทบาทในการทำกิจกรรมเพื่อเป็นการเพิ่มบทบาทในสังคมและเป็นการชดเชยการสูญเสียอำนาจจากการเกษียณออกจากงานประจำ ได้รับการยอมรับจากสังคมและมีความสามารถในการทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นและชุมชน วิรัช แฝ่วสกุล (2527) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้สอดคล้องกับปฏิญญาผู้สูงอายุไทย (2542) ที่ได้ระบุว่าผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสในการศึกษาเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่อง สามารถถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ให้สังคม มีโอกาสได้ทำงานที่เหมาะสมกับวัยและตามความสนใจ เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจและเห็นชีวิตมีคุณค่า รวมถึงเป็นแหล่งภูมิปัญญาของคนรุ่นหลัง มีการเข้าสังคม มีนันทนาการที่ดีและมีเครือข่ายช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน ผู้สูงอายุมีสุขภาพดีโดยโอกาสหรือเป็นภาระต่อสังคมแต่อย่างใด สามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมเช่นเดียวกับวัยอื่นๆ ควรได้รับการส่งเสริมให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและคุณค่าเพื่อสุขภาวะและความเป็นอยู่ที่ดี (คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2552)

สำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ควรใช้เวลาในการทำกิจกรรมมากขึ้นและควรคำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญเนื่องด้วยการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

นั้นมีข้อจำกัดบางประการทั้งทางกายภาพและความจำ การที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีประสิทธิภาพในการเรียนรู้ที่ต้นนี้ ควรให้เวลาสำหรับการทำกิจกรรมการเรียนรู้ไม่เร่งรัดกิจกรรมจนเกินไป และสิ่งที่จะให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ควรมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้สูงอายุเหล่านั้น (สุรกุล เจนอบรม, 2541) และสิ่งหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นคือ **ดนตรีพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้าน** ซึ่งเป็นส่วนสำคัญและมีความสัมพันธ์ในวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยมาช้านานปัจจุบันดนตรีพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้านยังคงเป็นที่รู้จักมักคุ้นกันในวิถีชีวิตของคนแต่ละท้องถิ่น แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์แตกต่างและสอดคล้องไปกับวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละภูมิภาค (ภัทรวดี ภูชฎาภิรมย์, 2552)

จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในปัจจุบันมีจำนวนประชากรผู้สูงอายุมากเป็นอันดับสองของภาคเหนือ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2559) ได้มีการก่อตั้งชมรมดนตรีพื้นบ้านล้านนาผู้สูงอายุ ชุมชนสันโค้งหลวง ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2550 โดยเป็นการรวมตัวกันของกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนสันโค้งหลวง อำเภอเมืองเชียงราย ที่มีความสนใจในการเรียนรู้เกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านล้านนา โดยสมาชิกภายในกลุ่มเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย ทั้งผู้สูงอายุที่เกษียณอายุราชการครู ทหาร ตำรวจ พนักงานรัฐอาชีพอิสระ ธุรกิจส่วนตัวรวมถึงผู้ว่างงาน สมาชิกดังกล่าวล้วนมีความสนใจในการเรียนดนตรีพื้นบ้านล้านนา จึงได้มีการรวมกลุ่มกันและได้เชิญปราชญ์ชุมชนด้านดนตรีพื้นบ้านล้านนา คือ ครูพรหมเมศวร์ สรรพศรี เป็นวิทยากรถ่ายทอดให้ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านล้านนาแก่สมาชิกในชมรมผู้สูงอายุ ชุมชนสันโค้งหลวง อุบลวรรณ แสนมหายักษ์ (2560)

ครูพรหมเมศวร์ สรรพศรี เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถด้านดนตรีไทยและดนตรีพื้นบ้านล้านนา ได้รับการถ่ายทอดความรู้และทักษะการบรรเลงดนตรีจากนายอินทร์หล่อ สรรพศรี ผู้เป็นบิดาซึ่งเป็นนักดนตรีไทยและดนตรีพื้นบ้านล้านนา ในคุ้มพระราชชายา เจ้าดารารัศมี และเรียนรู้การขับจ้อยขับซอจากนางพลอยสี สรรพศรีผู้เป็นมารดา ซึ่งเป็นช่างฟ้อนในคุ้มพระราชชายา เจ้าดารารัศมี (ตั้งปณิธาน

อารีย์, 2553) ปัจจุบันครูพรหมศรรับราชการครูที่โรงเรียนดำรงราษฎร์สงเคราะห์ อำเภอมือง จังหวัดเชียงราย ปฏิบัติหน้าที่ครูสอนดนตรีไทยและดนตรีพื้นเมือง ขณะเดียวกันก็ได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรจัดอบรมถ่ายทอดทักษะด้านดนตรีไทยและดนตรีพื้นเมืองให้แก่ครูผู้สอนดนตรีในจังหวัดเชียงราย เป็นวิทยากรสอนดนตรีให้แก่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ อาทิ ชมรมดนตรีไทยและดนตรีพื้นเมืองมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ฯลฯ ตลอดจนชุมชนต่าง ๆ อีกทั้งเป็นผู้วางรากฐานการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดนตรีพื้นบ้านล้านนาสำหรับผู้สูงอายุให้แก่มหาวิทยาลัยวัยที่สามนครเชียงราย ได้รับเกียรติจากจังหวัดเชียงรายให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการจัดงานด้านวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงรายอย่างต่อเนื่องยาวนาน และได้รับการยกย่องจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาให้เป็นครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 7 (ภาคเหนือ) สาขาศิลปะการแสดงดนตรีพื้นเมือง ในปีพุทธศักราช 2554 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2554) มีประสบการณ์ด้านการสอนดนตรีพื้นบ้านล้านนามาเป็นระยะเวลาหลายปี และหลากหลายบริบท ทั้งในระบบ นอกระบบ และการสอนดนตรีพื้นบ้านให้แก่ผู้สูงอายุซึ่งเป็นการจัดการศึกษาในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัย

กล่าวได้ว่าครูพรหมศร สรรพศรี มีประสบการณ์ในด้านการสอนดนตรีพื้นบ้านล้านนาให้แก่ผู้สูงอายุเป็นระยะเวลานานหลายปี มีโอกาสได้คลุกคลีอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความหลากหลายทั้งด้านอาชีพ ความแตกต่างระหว่างบุคคล ทักษะคิด และมุมมองของผู้สูงอายุในแต่ละช่วงวัยที่มีความแตกต่างกัน จากประสบการณ์ที่ผ่านมาเป็นระยะเวลากว่า 10 ปี ทำให้ท่านเป็นครูดนตรีที่มีความรู้ความเข้าใจในด้านการสอนดนตรีพื้นบ้านล้านนาสำหรับผู้สูงอายุ และในช่วงเวลาที่ผ่านมาได้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยด้านชีวประวัติและการถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้านของครูพรหมศรไม่ว่าจะเป็นเครื่องดนตรีซิม ชิง และสะล้อ แต่ยังไม่ปรากฏงานวิจัยชิ้นใดที่ทำการศึกษาในมิติด้านการสอนดนตรีพื้นบ้านสำหรับผู้สูงอายุของครูพรหมศร และจากสถานการณ์แนวโน้มประชากรไทยในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมผู้สูงวัย ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงหน้าที่ของครูดนตรีที่จะต้องมีการพัฒนาศักยภาพในด้านการ

จัดการเรียนการสอนดนตรีให้ตรงต่อความต้องการของผู้เรียนทุกช่วงวัยในสังคม

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา
 อัตลักษณ์การสอนดนตรีพื้นบ้านล้านนาสำหรับผู้สูงอายุ ของครูพรหมสวรรค์ สรรพศรี
 เพื่อรวบรวมองค์ความรู้และสามารถใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนดนตรี
 พื้นบ้านล้านนาสำหรับผู้สูงอายุให้มีความเหมาะสมและตรงต่อความต้องการของ
 ผู้เรียน ใช้กิจกรรมดนตรีในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้มีความสุขภาวะที่ดีทั้ง
 ทางด้านร่างกาย สังคม ปัญญา และจิตใจ สามารถดำรงชีวิตในช่วงวัยชราได้อย่างมี
 ความสุขและมีคุณค่าต่อสังคม

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาอัตลักษณ์การสอนดนตรีพื้นบ้านล้านนาสำหรับผู้สูงอายุของครู
 พรหมสวรรค์ สรรพศรี (ครูภูมิปัญญาไทย)

วิธีดำเนินงานวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์การสอนดนตรีพื้นบ้านล้านนาสำหรับผู้
 ผู้สูงอายุของครูพรหมสวรรค์ สรรพศรี (ครูภูมิปัญญาไทย) โดยรวบรวมข้อมูลจากการ
 สัมภาษณ์เป็นหลัก ร่วมกับการสังเกต โดยมีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

1. กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การสอนดนตรีพื้นบ้านล้านนาสำหรับผู้สูงอายุ กรณีศึกษาครูพรหมสวรรค์
 สรรพศรี (ครูภูมิปัญญาไทย) ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย
 โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นประชากรและกลุ่ม
 ตัวอย่างที่เป็นสมาชิกของชมรมดนตรีพื้นบ้านล้านนาผู้สูงอายุ ชุมชนสันโค้งหลวง
 อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย รวมทั้งสิ้น 38 คน จำแนกรายละเอียดดังนี้

1.1 ผู้สอน ได้แก่ ครูพรหมสวรรค์ สรรพศรี

1.2 ผู้เรียน ได้แก่ ผู้สูงอายุที่เรียนในชมรมดนตรีพื้นบ้านล้านนาผู้สูง

อายุ ชุมชนสันโค้งหลวง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 37 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีดังนี้

2.1 แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาขึ้นจากกรอบแนวคิดทฤษฎีของ สุธงศ์ จันทวานิช (2561) โดยแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 ฉบับ คือ

2.1.1 แบบสัมภาษณ์ผู้สอน

2.1.2 แบบสัมภาษณ์ผู้เรียน สำหรับการสัมภาษณ์ผู้เรียน ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ผู้เรียนในรูปแบบการสนทนากลุ่ม (Group interview/Focus group)

2.2 แบบสังเกต ผู้วิจัยจะทำการสังเกตการเรียนการสอนแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) โดยพัฒนาขึ้นจากกรอบแนวคิดทฤษฎีของ วรณดี สุทธินรากร (2559) โดยในการออกแบบแบบสังเกตนี้ ผู้วิจัยกำหนดประเด็นที่จะสังเกตโดยยึดตามองค์ประกอบทางการศึกษาของสไตเนอร์ Steiner (1988) ได้แก่ ครู ผู้เรียน เนื้อหา และบริบทการเรียนการสอนเป็นหลัก

3. ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และปรับปรุงแก้ไขตามที่ผู้ทรงคุณวุฒิแนะนำ

4. เก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้สอน ผู้เรียน และสังเกตการเรียนการสอน โดยผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลสัปดาห์ละ 2 วัน คือวันอังคารและวันพฤหัสบดี เวลา 18.00 น. - 20.00 น. สถานที่ ณ วัดเชียงยืน อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย เนื่องจากเป็นเวลากาเรียนการสอนตามปกติของชมรม จำนวน 2 สัปดาห์

5. ตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยผู้วิจัยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) และด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) โดยใช้แนวคิดทฤษฎีของ

สุภางค์ จันทวานิช (2561) เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูล

6. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

การสอนดนตรีพื้นบ้านล้านนาสำหรับผู้สูงอายุ ครูพรหมেশ্বর สรรพศรี (ครูภูมิปัญญาไทย) มีแนวคิดในการสอนคือเน้นให้ผู้เรียนมีความสุขในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนดนตรีพื้นบ้านล้านนา มิได้เน้นให้ผู้เรียนเกิดความเชี่ยวชาญ ซึ่งจะแตกต่างจากการสอนดนตรีให้กับผู้เรียนในวัยเรียน ครูพรหมেশ্বর ได้กล่าวถึงความสำคัญของคนตรีที่มีต่อผู้สูงอายุไว้ว่า

“ดนตรีช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกผ่อนคลาย เป็นเพื่อนคลายเหงาได้ และการเล่นดนตรีจะสามารถช่วยฝึกสมาธิและฝึกการใช้สมองของผู้สูงอายุได้ แม้ผู้สูงอายุจะมีความสามารถในการจดจำน้อยกว่าในวัยหนุ่มสาวแต่การเล่นดนตรีสามารถช่วยชะลอการเสื่อมสภาพของสมองได้ อีกทั้งสามารถช่วยฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกาย เช่น การฝึกกล้ามเนื้อ โดยการขยับนิ้วมือ ข้อมือ ให้มีความคล่องตัวและสัมพันธ์กันทั้ง 2 ข้าง การนั่งบรรเลงดนตรีเมื่ออยู่ในอิริยาบถของการบรรเลงดนตรีจะมีลักษณะท่าทางที่ไม่คงจดเหมือนอย่างปกติ และประโยชน์ของการที่ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมดนตรีร่วมกันเป็นกลุ่ม นอกจากคุณประโยชน์ที่ได้รับดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น ดนตรีมีส่วนช่วยในการพัฒนาการเข้าสังคมของผู้สูงอายุได้ เมื่อผู้สูงอายุได้มาพบปะกันเพื่อบรรเลงรวมกันเป็นวง จะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อีกทั้งเมื่อผู้สูงอายุได้รับโอกาสให้มีการแสดงออก สามารถไปบรรเลงดนตรีตามงานในโอกาสต่าง ๆ จะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่าสามารถทำประโยชน์ต่อผู้อื่นได้ ดนตรีเป็นสื่อกลางในการเชื่อมความสัมพันธ์ของสมาชิกในวงดนตรี เมื่อสมาชิกในวงดนตรีมีความเจ็บไข้ได้ป่วย สมาชิกคนอื่น ๆ ในวงก็มีการไปเยี่ยมเยียนกัน จนถึงหากเกิดเหตุการณ์สมาชิกในวงดนตรีประสบกับวาระสุดท้ายของชีวิตตามอายุขัย สมาชิกในวงก็จะมีการรวมตัวกันเพื่อไปบรรเลงในงานสวดพระอภิธรรมศพ เป็นการแสดงน้ำใจและความรัก ความผูกพันที่ผู้สูงอายุมีต่อกัน เรียกได้ว่ากิจกรรมดนตรีนั้นเป็น

ศูนย์รวมน้ำใจของสมาชิกในวงดนตรีผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกเดียวดายในช่วง
บั้นปลายของชีวิต”

(พรหมศร สรรพศรี, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2561)

และการที่ครูพรหมศร เลือกใช้ดนตรีพื้นบ้านล้านนาในการสอนผู้สูงอายุ
นั้นก็ด้วยเหตุที่ว่าผู้สูงอายุในชุมชนโดยส่วนใหญ่เป็นคนท้องถิ่นแต่กำเนิด มีความคุ้น
เคยกับท่วงทำนองพื้นเมืองอยู่แล้ว ซึ่งสำหรับการสอนสิ่งใดก็ตามให้กับผู้สูงอายุนั้น
ไม่ควรเป็นสิ่งที่ซับซ้อนหรือแปลกใหม่จนเกินไปเพราะผู้สูงอายุมีข้อจำกัดทางด้าน
ความสามารถในการจำ (สุรกุล เจนอบรม, 2534) ดังนั้นครูพรหมศร จึงเลือกสอน
ดนตรีพื้นบ้านล้านนาอันเป็นดนตรีท้องถิ่นของชาวภาคเหนือ ให้กับผู้สูงอายุชมรม
ดนตรีพื้นบ้านล้านนา ครูพรหมศร ได้กล่าวถึงผู้สูงอายุกับการเรียนดนตรีพื้นบ้าน
ล้านนาไว้ว่า

“ธรรมชาติของดนตรีพื้นบ้านล้านนานั้นมีความเรียบง่าย ไม่สลับซับซ้อน
ทั้งในเรื่องของการบรรเลงและบทเพลง สามารถบรรเลงคนเดียวหรือบรรเลงรวมวง
ก็ได้ อีกทั้งไม่ได้จำกัดจำนวนสมาชิกผู้เล่น ดังนั้นวงสละซอซึ่งจึงเหมาะแก่การฝึกหัด
ในหมู่ผู้สูงอายุเนื่องจากสามารถฝึกหัดได้โดยง่าย สำหรับเพลงต่าง ๆ ที่ใช้ในการเรียน
การสอน ผู้สูงอายุมักจะมีคุ้นเคยอยู่แล้วในบางบทเพลง เช่น เพลงล่องแม่ปิง เพลง
ปราสาทไหว เพลงถ้ำหลวงถ้ำ ถ้ำ เพลงล่องน่านเหนือ เป็นต้น ซึ่งเป็นเพลงที่ไม่ยาวจน
เกินไป ยิ่งเพลงที่มีเนื้อร้องอยู่แล้วผู้สูงอายุก็สามารถจำโน้ตและบรรเลงได้ดี เพราะ
มีความหลังต่อเพลงนั้นๆกันมาก่อน ”

(พรหมศร สรรพศรี, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2561)

ภาพประกอบที่ 1 ครูพรหมสวรรค์ สรรพศรี
ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2561

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดนตรีพื้นบ้านล้านนาให้กับผู้สูงอายุที่ครูพรหมสวรรค์ สรรพศรี มีวิธีการและขั้นตอนซึ่งผู้วิจัยได้จัดจำแนกตามทฤษฎีการเรียนรู้ผู้ใหญ่ (Andragogy) (Knowles, 1980) ได้ดังนี้

1. สร้างบรรยากาศ

ดนตรีพื้นบ้านล้านนาของผู้สูงอายุที่ครูพรหมสวรรค์ สรรพศรีและครูจุริรา สรรพศรี (ภรรยา) ซึ่งเป็นผู้ช่วยในการสอน ได้ริเริ่มขึ้นภายในชุมชนสันโค้งหลวง เทศบาลนครเชียงราย เกิดขึ้นจากความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชนที่ต้องการรวมกลุ่มกันฝึกหัดเรียนสละสล้อซอซึ่ง ประกอบกับครอบครัวของครูพรหมสวรรค์ อาศัยอยู่ภายในชุมชนมาเป็นเวลานานกว่า 30 ปี จนกลายเป็นคนภายในชุมชน จึงเป็นเรื่องง่ายที่จะสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยกับสมาชิกภายในวงดนตรีพื้นบ้านล้านนาของผู้สูงอายุ ครูพรหมสวรรค์ เป็นผู้ที่มีความสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตัว มีความรู้ความสามารถด้านดนตรีพื้นบ้านล้านนาเป็นที่ยอมรับของชุมชนจนได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์ของชุมชนในด้านนี้ ทำให้มีผู้สูงอายุที่ต้องการเรียนมาสมัครและรวมกลุ่มกันฝึกหัดเรียนโดยยอมรับให้ครูพรหมสวรรค์และภรรยาเป็นครูผู้ฝึกสอนประจำวง บรรยากาศของการเรียนการสอนจึงมีความเป็นกันเอง อบอุ่น ยอมรับและให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้ง

ในระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน และระหว่าง ผู้เรียนด้วยกันเอง นอกจากนี้ยังมีการประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีพื้นบ้านล้านนาเป็นประจำทุกปีตามจารีตของพื้นบ้าน มีการยอขันครูเพื่อความเป็นสิริมงคล ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้ร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านท้องถิ่น และทำให้มีกำลังใจในการเรียนดนตรีพื้นบ้านล้านนาต่อไป

ภาพประกอบที่ 2 พิธีไหว้ครูดนตรีพื้นบ้านล้านนา ชมรมดนตรีพื้นบ้านผู้สูงอายุ
ชุมชนสันโค้งหลวง
ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2561

2. จัดโครงสร้างเพื่อวางแผนร่วมกัน

วงดนตรีพื้นบ้านล้านนาผู้สูงอายุชุมชนสันโค้งหลวงมีโครงสร้างการบริหารวงดนตรีโดยใช้ระบบการเลือกตั้งคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วยประธานชมรม รองประธาน เหนือญิก ประธานสัมพันธ์ สวัสดิการและเลขานุการ มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ เพื่อให้ผู้สูงอายุทุกคนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมส่วนรวม การก่อตั้งในระยะแรกเริ่มนั้นได้ร่วมกันจัดทำโครงการฝึกหัดเรียนดนตรีพื้นบ้านล้านนาผู้สูงอายุชุมชนสันโค้งหลวงขึ้นโดยเสนอโครงการไปยังเทศบาลนครเชียงราย ได้รับงบประมาณในการจัดซื้อเครื่องดนตรีสะล้อ ซึ่ง จำนวนหนึ่ง ปัจจุบันสมาชิกในวงทุกคนมีเครื่องดนตรีเป็นของตัวเองโดยมีเหตุผลสำคัญคือสามารถฝึกซ้อมนอกเวลาด้วยตนเองได้ สำหรับสถานที่ที่ใช้ทำกิจกรรมการเรียนการสอนได้ใช้อาคารอเนกประสงค์ของวัดเชียงยืนหรือวัดสันโค้งหลวง ซึ่งเป็นวัดประจำชุมชน ตั้งอยู่ใจกลางชุมชน สะดวกต่อ

การเดินทางมาเรียนของผู้สูงอายุ สำหรับวันและเวลาเรียนจะมีทุกวันอังคารและวันพฤหัสบดีตั้งแต่เวลา 18.00 น. - 20.00 น. มีสมาชิกเริ่มก่อตั้งจำนวน 40 กว่าคน ระยะเวลาที่ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนมากกว่า 10 ปี มีทั้งการสูญเสียสมาชิกในวงเนื่องจากความชราภาพและมีทั้งการเข้ามาสมัครเรียนของสมาชิกใหม่ ปัจจุบันมีจำนวน 37 คน อายุเฉลี่ยของสมาชิกในวงอยู่ในช่วงอายุ 60 ปี - 80 ปี

3. ร่วมวิเคราะห์ความต้องการร่วมกัน

ครูพรหมศรและผู้สูงอายุได้มีการพูดคุยกันถึงความต้องการของผู้เรียนในการเข้ามาเรียนดนตรีที่บ้านล้านนา ผู้สูงอายุบางคนอยากเล่นเครื่องดนตรีให้เป็นสัก 1 ชิ้นที่ทำทานองได้ เช่น สะล้อหรือซึง บางคนอยากฝึกเครื่องประกอบจังหวะ เช่น ตีฉิ่ง กรับ ฉาบ โหม่ง เพราะไม่อยากเล่นเครื่องทำทานอง หรือบางคนต้องการเพียงแค่เข้ามานั่งฟังสนุกสนานไม่จำเป็นต้องเล่นเป็นก็ได้ เพียงได้นั่งตบมือหรือร้องเพลง ได้มีส่วนร่วมในการเล่นดนตรีกับวงดนตรีที่มีความสุขแล้ว รวมถึงการเลือกเพลงที่ใช้ในการเรียนการสอนก็มาจากความต้องการของผู้สูงอายุทั้งสิ้น มีทั้งกลุ่มเพลงพื้นเมือง เช่น เพลงปราสาทไหว เพลงล่องน่าน เพลงซอฮ่อ เพลงถ้ำขี้หลงถ้ำ เพลงศรีเมือง เป็นต้น กลุ่มเพลงไทย ไทย เช่น เพลงนางนาค เพลงค้างคาวกินกล้วย เพลงแขกบรเทศ เพลงลาวดวงเดือน เป็นต้น กลุ่มเพลงลูกทุ่งลูกกรุง เช่น เพลงอารี ดัง เพลงมนต์เมืองเหนือ เพลงฟลอเฟื่องฟ้า เป็นต้นรวมถึงเพลงที่ใช้บรรเลงประกอบเทศกาลต่าง ๆ อีกด้วย เช่น เพลงลอยกระทง เพลงพรปีใหม่ เพลงค่าน้ำนม เป็นต้น

4. กำหนดวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ดนตรีที่บ้านล้านนา

วัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ของชมรมดนตรีที่บ้านล้านนาผู้สูงอายุ ชุมชนสันโค้งหลวง จังหวัดเชียงราย มุ่งเน้นให้สมาชิกผู้สูงอายุในวงสะล้อซอซึงมีความสุขในการทำกิจกรรมดนตรีพื้นเมือง ไม่ว่าจะเป็นเล่นดนตรี ร้องเพลง หรือฟังเพลง ครูพรหมศร กล่าวว่า

“การสอนดนตรีสำหรับผู้สูงอายุจะเน้นตัวผู้สอนเป็นศูนย์กลางไม่ได้ เนื่องจากวัยผู้สูงอายุไม่ใช่วัยที่มาเรียนดนตรีเพื่อเป็นนักดนตรีหรือเพื่อการผ่านเกณฑ์ การประเมินสมรรถภาพการเรียนรู้แต่อย่างใด แต่เป็นวัยที่ต้องการความสุขใน บั้นปลายของชีวิต ดังนั้นวัตถุประสงค์หลักในการเรียนการสอนคือเน้นให้ผู้เรียน มีความสุขโดยใช้ดนตรีเป็นสื่อ เขาอยากเล่นหรืออยากทำอะไรควรสนับสนุนอย่าง เต็มที่ และที่สำคัญคือเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แสดงความสามารถในโอกาสต่างๆ ตามความเหมาะสม เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในตนเอง”

(พรหมเศวาร์ สรรพศรี, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2561)

5. ออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้

ครูพรหมเศวาร์ เป็นผู้ออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้โดยวางแผนว่า ในแต่ละสัปดาห์จะสอนอะไรให้กับผู้เรียน ในขั้นตอนแรกสำหรับผู้เริ่มเรียนครูจะ ฝึกพื้นฐานด้านจังหวะใช้เพลงที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่รู้จักกันอยู่แล้ว เช่น เพลงล่องแม่ ปิง หรือเพลงปราสาทไหว ครูจะสี่สัปดาห์หรือเดือน (ขนาดเมือง) ให้ผู้เรียนฟังและ ให้ผู้เรียนตบมือตามจังหวะ ทำเช่นนี้ซ้ำ ๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีพื้นฐานด้านจังหวะที่ดี เพื่อ สามารถต่อยอดด้านการบรรเลงได้ต่อไป ซึ่งกระบวนการนี้จะใช้ระยะเวลาประมาณ 2 ครั้ง หรือ 1 สัปดาห์

สำหรับการฝึกบรรเลง ครูสอนการปฏิบัติเครื่องดนตรีขั้นพื้นฐาน เช่น การจับเครื่องดนตรี ทำนอง การวางตำแหน่งนิ้วของเครื่องดนตรีแต่ละชนิด ทั้งสี่สัปดาห์ และซึ่ง ฝึกการไล่เสียง รวมถึงฝึกการอ่านโน้ต (ใช้ระบบโน้ต ดรัม) เพราะผู้สูงอายุ โดยส่วนใหญ่มีข้อจำกัดทางด้านความจำ ดังนั้นการฝึกอ่านโน้ตจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะ ช่วยให้ผู้เรียนสามารถบรรเลงเพลงได้ในกระบวนการฝึกพื้นฐานการบรรเลงและการ อ่านโน้ตนี้จะใช้ระยะเวลาประมาณ 4 ครั้ง หรือ 2 สัปดาห์ เมื่อผู้เรียนสามารถอ่าน โน้ตและปฏิบัติเครื่องดนตรีขั้นพื้นฐานได้แล้ว ครูจึงวางแผนการฝึกบรรเลงเพลงสั้นๆ ง่ายๆ โดยอาศัยการอ่านโน้ตประกอบ เน้นบรรเลงให้พร้อมเพรียงกันในวง และจาก ที่ครูได้กล่าวมาข้างต้นถึงการให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสแสดงความสามารถ ครูจะหา

โอกาสอันเหมาะสมที่จะพาผู้สูงอายุไปออกแสดงบรรเลงดนตรีตามงานต่างๆ เช่น งานบุญของชุมชน งานอวมงคล รวมถึงงานเทศกาลต่าง ๆ ของจังหวัด

สรุปแผนในการออกแบบประสบการณ์เรียนรู้ของครูคือ 1) ฝึกจังหวะ 2) ฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีขั้นพื้นฐาน 3) ฝึกอ่านโน้ตเพลง 4) ฝึกบรรเลงรวมวง และ 5) แสดงผลงาน

6. ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้

เริ่มจากครูเป็นผู้สาธิตและให้ผู้เรียนปฏิบัติตามแบบ เน้นฝึกการบรรเลง สะล้อซอซึงรวมกันเป็นวง ผู้เรียนทุกคนจะได้รับสมุดโน้ตเพลงคนละเล่มซึ่งครูพรหมศรเป็นผู้เรียบเรียงโน้ตและจัดเรียงลำดับเพลงด้วยตนเอง สำหรับโน้ตเพลงครูจะปรับให้เหมาะสมกับการสืบทอดสละล้อ มิให้มีการใช้คันทักความมากเกินไป เพราะจะทำให้ผู้สูงอายุที่เล่นสละล้อมีความสับสน ครูพรหมศร กล่าวถึงสอนสละล้อให้กับผู้สูงอายุว่า

“สำหรับการฝึกเล่นสละล้อ ในระยะฝึกหัดครูจะตัดออกในเรื่องของการใช้คันทักควบ เพราะผู้สูงอายุจะมีความกังวลหากต้องพยายามใช้มือสองข้างให้มีความสัมพันธ์กัน โน้ตที่ตัดตัวที่ต้องใช้คันทักควบออก เดิมโน้ตเพื่อให้ใช้คันทักสี่เต็ม”

(พรหมศร สรรพศรี, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2561)

ยกตัวอย่างเพลงล่องแม่ปิง

เพลง ล่องแม่ปิง

- - - ซ	- ซ ซ ซ	ล ซ ม ซ	- ล - ตั	- ตั - ตั	ซ ล ซ ตั	ซ ล ซ ตั	ม ร ซ ม
- ม - ม	ซ ต ร ม	ร ม ซ ม	ร ต - ร	- ร - ร	ซ ต ร ม	ร ม ซ ม	ร ต - ร
- ซ - ล	- ต - ร	ม ร ซ ร	ม ร ต ล	ซ ต ร ม	- ซ - ล	ซ ล ตั ล	ซ ม - ซ

จะเห็นว่าโน้ตเพลงล่องแม่ปิงจะมีวรรคที่ใช้การสืบทอดแบบควบอยู่ ครูพรหมศร จะปรับวรรคนั้นๆโดยการเพิ่มตัวโน้ตเข้าไป 1 ตัว ทั้งนี้เพื่อให้การใช้คันทักอยู่ในรูปแบบการสืบทอดเต็ม ทำให้ลดความกังวลขณะบรรเลง โน้ตเพลงที่ครูปรับเป็นดังนี้

- - - ช	- ช ช ช	ล ช ม ช	- ล - ดั	- ดั - ดั	ช ล ช ดั	ช ล ช ดั	ม ร ช ม
- ม - ม	ช ด ร ม	ร ม ช ม	ร ด ม ร	- ร - ร	ช ด ร ม	ร ม ช ม	ร ด ม ร
- ช - ล	- ด - ร	ม ร ช ร	ม ร ด ล	ช ด ร ม	- ช - ล	ช ล ดั ล	ช ม ล ช

สำหรับการฝึกหัดซึ่งให้กับผู้สูงอายุจะเน้นการตีตลงมากกว่าการตีขึ้น-ลง ทั้งนี้เพื่อลดภาระในการบรรเลงเช่นเดียวกับผู้สูงอายุที่ฝึกหัดสละสล้อ หากผู้สูงอายุต้องคอยดูทั้งโน้ต คอยระวังเรื่องการใช้มือที่ผิด จะทำให้เกิดความกังวลขณะที่บรรเลง ส่งผลให้การเรียนดนตรีไม่มีความสุขซึ่งไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนที่ครูได้ตั้งเป้าหมายไว้ ครูได้กล่าวเพิ่มเติมถึงการเรียนของผู้สูงอายุว่า

“ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ความสามารถทางร่างกายเสื่อมถอยอะไรที่เค้าเคยทำได้ ดีแต่พอมาวันนี้ทำได้ไม่จะทำให้เค้ารู้สึกหมดกำลังใจ ดังนั้นการเล่นดนตรีต้องตัดลูกเล่นที่ซับซ้อนออก ทำให้เค้าสามารถเล่นได้ จะทำให้เค้าภูมิใจและมีความสุขในการเล่นดนตรี ”

(พรหมศวรรี สรรพศรี, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2561)

ผู้เรียน ได้กล่าวถึงการเรียนดนตรีที่บ้านลำนากับครูพรหมศวรรีว่า

“ครูสอนด้วยความใจเย็น เข้าใจคนเผ่าคนแกในวง ทำให้มีความสุขในการเรียน นี่ตั้งหน้าตั้งตารอวันอังคารกับวันพฤหัสบดี เพื่อที่จะได้มาเรียนมาเล่นดนตรี อยู่บ้านเล่นคนเดียวมันไม่สนุก ต้องมารวมกันเล่นถึงจะมันจึ้น เริ่มเรียนกับครูมา ตั้งแต่ฝึกจับเครื่องดนตรีจนตอนนี้ออกแสดงดนตรีตามงานต่างๆได้ รู้สึกภูมิใจไม่คิดว่าจะสามารถเรียนรู้อะไรได้แล้วในวัยนี้ แต่ครูทำให้การเล่นดนตรีไม่เป็นเรื่องยาก เวลาครูสอนมักจะมีชุดกลมาเล่าให้คนเผ่าฟังอยู่เป็นประจำ ทำให้ไม่รู้สึกว่ายากในห้องเรียน แต่เหมือนอยู่กับกลุ่มเพื่อนที่คุ้นเคยกัน”

(วิไล ฐะคำ, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2561)

7. การประเมินผล

ในการสอนดนตรีพื้นบ้านล้านนาสำหรับผู้สูงอายุของครูพรหมเศรษฐ์ สรรพศรี มีได้มุ่งเน้นการวัดผลระดับความสามารถหรือวัดคะแนนเพื่อให้ผู้เรียนผ่านเกณฑ์การประเมินใดๆ เพราะวัยผู้สูงอายุไม่ได้มุ่งเรียนดนตรี เพื่อสอบผ่านเกณฑ์หรือเพื่อเป็นนักดนตรีมืออาชีพ แต่มุ่งเน้นถึงการมีสุขภาวะที่ดีทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และสังคม โดยใช้ดนตรีเป็นสื่อตามที่ครูพรหมเศรษฐ์ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ ทั้งนี้ ถึงแม้ว่าจะไม่มีการวัดระดับทักษะผู้เรียนเหมือนกับการสอนดนตรีให้กับผู้เรียนในระดับโรงเรียน แต่การสอนดนตรีพื้นบ้านล้านนาให้กับผู้สูงอายุของครูพรหมเศรษฐ์ก็มีการประเมินผลเพื่อว่าได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ การประเมินผลของครูพรหมเศรษฐ์จะใช้วิธีการสังเกตผู้เรียนว่า ผู้เรียนมีความสุขในการเล่นหรือไม่ซึ่งเป็นข้อที่สำคัญที่สุด ส่วนความสามารถด้านการบรรเลงของผู้เรียนนั้นเป็นรองลงมา นอกจากนี้ยังมีการพาผู้เรียนออกแสดงตามงานต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน ครูจะคอยฟังเสียงตอบรับจากผู้ฟังซึ่งมักจะได้รับคำชื่นชมจากผู้ฟังว่า วงดนตรีพื้นบ้านล้านนาผู้สูงอายุชุมชนสันโค้งหลวงบรรเลงได้ถูกต้องไพเราะ สนุกสนาน ทุกคนทำด้วยจิตอาสา งานส่วนใหญ่จะเป็นงานศพของญาติสมาชิกในวง คนในชุมชนด้วยกันเอง งานประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น งานวันสำคัญของชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์

ภาพประกอบที่ 3 กิจกรรมแสดงดนตรีทุกวันเสาร์ที่ 2 ของเดือน ณ ถนนคนม่วน จังหวัดเชียงราย

ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2560

ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒

ภาพประกอบที่ 4 ร่วมบรรเลงดนตรีในงานนิทรรศการพญามังรายมหาราช
ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2560

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาการสอนดนตรีที่บ้านล้านนาสำหรับผู้สูงอายุของครูพรหมเมศวร์ สรรพศรี ผู้วิจัยแบ่งการอภิปรายผลเป็นประเด็นต่างๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ภูมิหลังด้านความเป็นครูดนตรีที่บ้านล้านนาของครูพรหมเมศวร์ สรรพศรี ได้รับการบ่มเพาะมาจากบิดามารดาคือพ่อครูอินทร์หล่อ และแม่ครูพลอยศรี สรรพศรี ซึ่งเป็นนักดนตรีที่บ้านล้านนาและช่างฟ้อนในคุ้มพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ทำให้ครูพรหมเมศวร์ได้รับการปลูกฝังให้มีความรักในศิลปวัฒนธรรมล้านนา ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ตามกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นดนตรีล้านนา ซึ่งกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ดนตรีของชาวล้านนานั้นมีความเป็นระเบียบแบบแผน (Gerald Dyck, 2009) อีกทั้งในวัยเด็กครูพรหมเมศวร์ต้องช่วยบิดามารดาสอนดนตรีที่บ้านล้านนาให้กับลูกศิษย์ที่มาขอเรียนวิชาดนตรีที่บ้าน ซึ่งผู้เรียนในขณะนั้นล้วนเป็นผู้เรียนในวัยที่โตกว่าครูพรหมเมศวร์ทั้งสิ้น ทำให้ครูมีประสบการณ์ด้านการสอนดนตรีให้กับผู้ใหญ่มาเป็นเวลานาน ส่งผลให้รู้จักการวางตนที่ดีต่อผู้ที่มีความอาวุโสกว่าและมีจิตวิทยาการสอนผู้ใหญ่ กล่าวได้ว่าครูได้รับการหล่อหลอมให้มีความเป็นครูดนตรีที่บ้านล้านนามาตั้งแต่วัยเยาว์ ซึ่งความเป็นครูดนตรีที่บ้านล้านนาของครูได้สอดคล้องกับความเป็นครูดนตรีที่บ้านล้านนาที่ดีตั้งที่กิจชัย ส่องเนตร ได้กล่าวว่าครูดนตรีที่บ้านล้านนาที่ดีต้องเป็นผู้มีความภาคภูมิใจในความเป็นบ้านของตน

มีใจรักในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และที่สำคัญคือนอกจากมีฝีมือการเล่นดนตรีที่ดีแล้วยังต้องสามารถถ่ายทอดให้ได้ด้วย (กิจชัย ส่องเนตร, 2561) จะเห็นว่าจากการได้รับการปลูกฝังแต่วัยเยาว์ทำให้ครูได้รับการบ่มเพาะด้านความเป็นครูดนตรีพื้นบ้านล้านนา ประกอบกับอุปนิสัยส่วนตัวของครูที่มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีทัศนคติที่ดีต่อความเป็นครูดนตรี และขยันฝึกฝนหมั่นหาประสบการณ์เพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ทำให้ครูเป็นครูดนตรีพื้นบ้านล้านนาอย่างสมบูรณ์ ความเป็นครูของครูพรหมสวรรค์ได้ตรงกับคุณลักษณะความเป็นครูดนตรีที่ดีอันต้องประกอบไปด้วย 1) เป็นผู้มีบุคลิกภาพที่ดี 2) เป็นผู้มีความดี 3) เป็นผู้มีความรู้ และ 4) เป็นผู้มีความสามารถด้านการสอน (เสาวภาคย์ อุดมวิชัยวัฒน์, 2559)

2. ครูมีความใส่ใจในรายละเอียดทางด้านต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

2.1 ความใส่ใจทางด้านกายภาพ ครูจัดสภาพห้องเรียนให้เอื้ออำนวยต่อผู้สูงอายุ ระวังเรื่องสิ่งกีดขวางภายในห้องเรียนเพื่อความปลอดภัย ผู้เรียนทุกคนนั่งบนเก้าอี้บรรเลงดนตรีแทนที่จะนั่งบรรเลงที่พื้นตามระเบียบแบบแผนของดนตรีพื้นบ้านล้านนา ทั้งนี้เพราะผู้สูงอายุส่วนมากมีปัญหาสุขภาพไม่สามารถนั่งพื้นเป็นระยะเวลานานได้ นอกจากนี้ผู้เรียนทุกคนจะมีที่วางโน้ตเป็นของตัวเองโดยครูเป็นผู้จัดหาให้เพื่อความสะดวกในการอ่านโน้ตเพลงของผู้เรียน อีกทั้งโน้ตเพลงที่ครูเรียบเรียงและตีพิมพ์รวมเล่มให้ผู้เรียน จะเป็นตัวโน้ตที่มีขนาดใหญ่และเป็นอักษรทึบ เพื่อความสะดวกในการมองเห็นของผู้เรียนซึ่งเป็นวัยที่ความสามารถทางด้านร่างกายถดถอยลงซึ่งรวมถึงความสามารถในการมองเห็นด้วยเช่นกัน

2.2 ความใส่ใจในการเรียนรู้ ครูเข้าใจถึงข้อจำกัดด้านการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ดังนั้นในการเรียนการสอนครูจะดำเนินกิจกรรมไปอย่างช้าๆ สำหรับการเลือกบทเพลงที่เรียน มีทั้งเพลงที่ครูเห็นสมควรว่าเหมาะแก่การใช้ในการเรียนการสอน และมาจากความต้องการของผู้เรียนเอง โดยครูจะเรียบเรียงโน้ตเพลงเหล่านั้นมาบรรจุในหนังสือโน้ตของผู้เรียน

3. ครูเป็นผู้มีความเสียสละและทุ่มเทกับการสอนดนตรีให้มีความสำคัญกับผู้เรียนทุกคน ครูปฏิบัติหน้าที่ครูดนตรีทุกวัน ทั้งการรับราชการครูที่โรงเรียนดำรงศรีราษฎร์สงเคราะห์ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาในรูปแบบการศึกษาในระบบ บางครั้งมีกิจกรรมที่ต้องสอนเพิ่มเติมนอกวันและเวลาราชการ นอกจากนี้ครูยังเป็นวิทยากรสอนดนตรีให้กับมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง มหาวิทยาลัยวัยที่สามนครเชียงใหม่ ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาในรูปแบบการศึกษานอกระบบ และการสอนดนตรีที่บ้านล้านนาให้กับชมรมดนตรีที่บ้านผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัย อีกทั้งยังเป็นการสอนแบบจิตอาสาที่ครูยินดีมาสอนโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ กล่าวได้ว่าครูเป็นผู้ที่มีความทุ่มเทให้กับการทำงานด้านการสอนดนตรีให้กับผู้เรียนในทุกรูปแบบการศึกษา ความเป็นครูของครูพรหมศร สรรพศรี ได้สอดคล้องกับความเป็นครูที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2542) ได้รับความเสียสละ เป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

4. ครูมีความยืดหยุ่นในการสอนดนตรีที่บ้านล้านนาให้กับผู้สูงอายุ ไม่ยึดติดแบบแผนการบรรเลงดั้งเดิมจนเกินไป แต่การดำเนินกิจกรรมการสอนของครูก็มีแนวทางในการปฏิบัติ ทั้งการเตรียมความพร้อมของตนเองต่อการสอนผู้สูงอายุ การทำความเข้าใจและให้ความสำคัญกับผู้เรียนเป็นหลัก การเลือกบทเพลงและวิธีการบรรเลงที่ใช้ในการสอน และการจัดการเรียนรู้ จะเห็นได้ว่าครูให้ความสำคัญกับองค์ประกอบทางการศึกษาซึ่งตรงตามทฤษฎีการศึกษาของ Steiner (1988) อันประกอบไปด้วย 1) ครู 2) ผู้เรียน 3) สารเนื้อหา และ 4) การเรียนการสอน

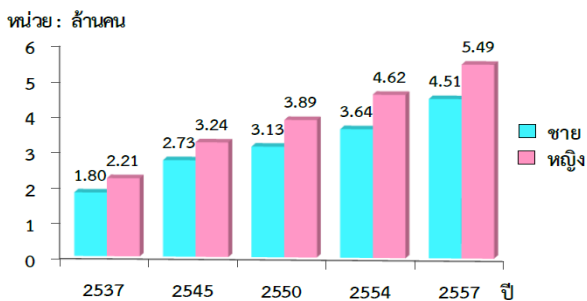
5. การสอนดนตรีที่บ้านล้านนาให้กับผู้สูงอายุของครูสอดคล้องตามหลักทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ (Andragogy) ของ Knowles (1980) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่มาจากโลกตะวันตก แต่การสอนดนตรีที่บ้านล้านนาของครูซึ่งเป็นศาสตร์ความรู้ทางโลกตะวันออก มีหลักการกระบวนการสอดคล้องกัน เห็นได้ว่าครูมีความรู้ความเข้าใจด้านการจัดการศึกษาให้กับผู้เรียน สามารถจัดการศึกษาดนตรีให้กับผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพอย่างไรก็ตามผู้วิจัยยังสังเกตได้ถึงความแตกต่างเล็ก

น้อยระหว่างทฤษฎีแอนดราโกจี (Andragogy) ของโนลส์ (Knowles) และการสอนผู้สูงอายุของครูพรหมเสวี คือครูพรหมเสวี ในด้านการประเมินผล ซึ่งหลักการประเมินผลของโนลส์จะมีวิธีการต่างๆ เช่น การทดสอบ การสัมภาษณ์ การสอบถาม และการสังเกต ซึ่งกระบวนการประเมินผลนี้จะใช้ในตอนท้ายกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อประเมินความสามารถของผู้เรียน แต่การประเมินผลของครูพรหมเสวีนั้นจะมีความยืดหยุ่นสูง เน้นการสังเกตในระหว่างการทำกิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดผลมีได้อยู่เพียงขอบเขตของวิชาดนตรี แต่รวมไปถึงอารมณ์และสมาธิของผู้เรียน การประเมินผลของครูสอดคล้องกับหลักการประเมินในกระบวนการ (Formative Evaluation) เป็นการประเมินผลในระหว่างการเรียนการสอนเพื่อดูความก้าวหน้าของผู้เรียนในช่วงเวลาหนึ่งๆ ระหว่างการเรียน ซึ่งการประเมินผลวิธีนี้จะทำให้ทราบข้อดีข้อเสียที่เกิดขึ้นในกระบวนการเรียนการสอน เป็นตัวชี้วัดให้ปรับปรุงแก้ไขกระบวนการเรียนการสอนในช่วงเวลาต่อมา (ณรุทธ์ สุทธิจิตต์, 2555) ทั้งนี้เพราะกิจกรรมการเรียนการสอนดนตรีที่บ้านล้านนาสำหรับผู้สูงอายุของครูพรหมเสวีเป็นไปอย่างต่อเนื่องและไม่มีที่สิ้นสุด

6. การสอนดนตรีที่บ้านล้านนาสำหรับผู้สูงอายุของครูพรหมเสวี สรรพศรี นอกจากจะเป็นศาสตร์ด้านดนตรีศึกษาแล้ว ยังมีความเชื่อมโยงในมิติของดนตรีบำบัดอีกด้วย เนื่องจากक्रम่งสอนเพื่อสุขภาวะที่ดีของผู้เรียนทั้งด้านร่างกายและจิตใจ โดยทางร่างกายนั้นพบว่าผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพด้านกล้ามเนื้ออ่อนแรงเมื่อมาฝึกเล่นซึ่งซึ่งเป็นเครื่องดนตรีประเภทดีด ผลคือสมรรถภาพกล้ามเนื้อแข็งแรงขึ้นจากการฝึกหัดบรรเลง และทางด้านจิตใจพบว่าผู้สูงอายุในชมรมดนตรีที่บ้านทุกคนมีความสุขจิตที่ดี ไม่มีความเครียด ซึ่งผลการสอนของครูได้สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง The effects of Music Participation on Quality of Life of the Elderly ของ Sherman Vanderark, Isadore Newman และ Sarah Bell (1983) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงผลของการนำดนตรีไปใช้ในโปรแกรมการลดความเครียดของผู้สูงอายุในบ้านพักคนชรา โดยทำการทดลองและเปรียบเทียบกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมทางดนตรีและกลุ่มที่ไม่ได้ทำกิจกรรมดนตรี ผลการวิจัยพบว่า

กลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมทางดนตรีมีอัตราความเครียดและความกังวลลดน้อยลงกว่ากลุ่มที่ไม่ได้ทำกิจกรรมดนตรีอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้สุกรี เจริญสุข (2550) ได้กล่าวว่า เสียงดนตรีเป็นเพื่อนที่ดีสำหรับผู้สูงอายุ มีอิทธิพลต่อร่างกายจิตใจ จึงมีการนำดนตรีมาประยุกต์ใช้ในการเฝียวยาทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ และบุษกร บิณฑสันต์ (2553) ผู้ทำการศึกษาและค้นคว้าทางด้านดนตรีบำบัด ได้กล่าวว่าดนตรีสามารถช่วยฟื้นฟูและพัฒนาด้านร่างกาย อารมณ์ และจิตใจเพื่อให้มีสภาพที่ดีขึ้น จะเห็นว่าดนตรีมีความสำคัญและส่งผลต่อผู้สูงอายุ ดังนั้นผู้ที่นำกิจกรรมดนตรีเข้าไปใช้กับผู้สูงอายุควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงทั้งในศาสตร์ของดนตรีและความเข้าใจกับผู้สูงอายุ

7. อัตราการขยายตัวของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องทั้งในระดับโลกและระดับประเทศ ดังนั้นควรมีการรองรับปรากฏการณ์ดังกล่าวอย่างจริงจังและทั่วถึงทั้งในด้านสวัสดิการและการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ มิใช่เป็นเพียงหน้าที่ขององค์กรใดองค์กรหนึ่งแต่เป็นหน้าที่ของทุกชุมชนเพราะทุกชุมชนย่อมมีประชากรสูงอายุอาศัยอยู่

แผนภูมิที่ 1 แสดงการขยายจำนวนผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2537 2545 2550 และ 2557

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (2557)

จากแผนภูมิในข้างต้นจะเห็นว่าจำนวนประชากรผู้สูงอายุทั้งในระดับโลก และระดับประเทศนั้นเป็นไปในทิศทางที่สูงขึ้น การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเป็นสิ่งสำคัญเพราะวัยชราเป็นวัยที่มีความเปราะบางด้านสภาพจิตใจ ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปมากผู้สูงอายุในสังคมเมืองอาจถูกทอดทิ้งเนื่องจากบุตรหลานแยกครอบครัวออกไป ไม่มีเวลาในการดูแลเอาใจใส่ผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุมีปัญหาด้านสภาพจิตใจ (อาชญญา รัตนอุบล, 2559) ชุมชนสันโค้งหลวง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย เป็นตัวอย่างชุมชนที่ดีในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยการนำดนตรีพื้นบ้านล้านนาอันเป็นศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน แต่กระนั้นก็มีไม่กี่ชุมชนที่ให้ความสำคัญและประสบความสำเร็จในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ดังนั้นทุกภาคส่วน ทุกชุมชนควรมีการตื่นตัวและให้ความสำคัญกับประชากรสูงวัยเพราะความยั่งยืนจะเป็นผลหากมิใช่คนในชุมชนลงมือด้วยตนเองอย่างจริงจัง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งนี้

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีจำนวนมาก ผสมกับระยะเวลาที่มีอยู่ค่อนข้างจำกัด เพราะผู้เรียนเป็นผู้สูงอายุที่สลับสับเปลี่ยนกันอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การติดตามการคงอยู่ของทักษะและพัฒนาการด้านต่างๆ รายบุคคล นอกจากคาบเรียนปกติ ล้วนมีความสำคัญ เพราะวิธีการเฉพาะตัวในการจัดการเรียนการสอนของครูพรหมเสวี สรรพศรีนั้น ไม่ได้เน้นการเพิ่มพูนทักษะในเชิงวิชาชีพ แต่เป็นการใช้ดนตรีล้านนาเป็นเครื่องมือในการชะลอการถดถอยสมรรถนะของร่างกาย และเป็นการสร้างสังคมการเรียนรู้สำหรับวัยสูงอายุร่วมกัน จึงอาจจะได้คำตอบหรือคำอธิบายในลักษณะกลวิธีการสอนหรือเทคนิคการสอนเพิ่มเติมอีกด้วยก็ได้
2. การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาในมิติของการสอนดนตรีพื้นบ้านล้านนาให้กับผู้สูงอายุของครูพรหมเสวี สรรพศรี ซึ่งจากการทำวิจัยพบว่านอกจากความรู้ความสามารถด้านดนตรีพื้นบ้านล้านนา ครูยังมีความเชี่ยวชาญด้านการบรรเลงดนตรี

ไทยในกลุ่มเครื่องสายไทยซึ่งได้รับการถ่ายทอดโดยตรงจากบิดาซึ่งเป็นนักดนตรีใน
 คุ่มพระราชยาเจ้าดารารัศมี ผู้ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากครูดนตรีไทยในคุ่มพระ
 ราชยาฯ ในสมัยนั้น อาทิเช่น ครูช่อ สุนทรวาทิน เจ้าบัวชุม ณ เชียงใหม่จึงนำ
 ทำการศึกษาวิจัยให้ลูกเล็กในมิตินี้เพิ่มเติมอีกด้วย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. จากความสำคัญของดนตรีที่ส่งผลต่อสุขภาพของผู้สูงอายุที่ผู้วิจัยได้นำ
 เสนอไปในการอภิปรายผล ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการศึกษาความสัมพันธ์ของดนตรีที่มี
 ต่อมนุษย์ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยชรา อิทธิพลของดนตรีที่ส่งผลต่อมนุษย์ในแต่ละช่วงวัย
 อันจะเป็นข้อมูลซึ่งนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนดนตรีให้เหมาะสมต่อความต้องการ
 ในแต่ละวัยได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมต่อไป

2. ปัจจุบันงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับดนตรีพื้นบ้านล้านนาในมิติของดนตรี
 ศึกษายังมีไม่มากนัก ผู้วิจัยจึงเห็นสมควรให้มีการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ด้าน
 ดนตรีพื้นบ้านล้านนาเพิ่มเติม จัดเรียงระบบข้อมูลและจัดทำเป็นเกณฑ์มาตรฐานแยก
 เช่นเดียวกับดนตรีสากลและดนตรีไทยด้วย

เอกสารอ้างอิง

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2559). **ข้อมูลสถิติจำนวนผู้สูงอายุประเทศไทย 2559**.
 กรุงเทพมหานคร.

คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของ
 มนุษย์. (2552). **แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564)**
ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
 เพ็ญสาณิสัย.

ณรุทธ์ สุทธิจิตต์. (2555). **ดนตรีศึกษา หลักการและสาระสำคัญ**. พิมพ์ครั้งที่ 9.
 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ตั้งปณิธาน อารีย์. (2553). **อาศรมศึกษา : ครูพรหมเมศวร์ สรรพศรี**. วิทยานิพนธ์
 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย.

- ภัทรวดี ภูชฎาภิรมย์. (2552). **วัฒนธรรมดนตรีและเพลงพื้นบ้านภาคกลาง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุษกร บิณฑสันต์. (2553). **ดนตรีบำบัด**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2557). **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2557**. มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.).
- วรรณดี สุทธิรากร. (2559). **การวิจัยเชิงคุณภาพ : การวิจัยในกระบวนการตัดสินใจทางเลือก**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์.
- วิรัช แผ้วสกุล. (2527). **ความต้องการทางการศึกษานอกโรงเรียนของผู้สูงอายุที่สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ**. การประชุมทางวิชาการมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 23.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2561). **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 24. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรกุล เจนอบรม. (2534). **วิทยาการผู้สูงอายุ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรกุล เจนอบรม. (2541). **วิสัยทัศน์ผู้สูงอายุและการศึกษานอกระบบสำหรับผู้สูงอายุไทย**. รายงานการวิจัย ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. (2559). **แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560-2564**. กรุงเทพมหานคร.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎามนตรี. (2542). **สรุปความเห็นของครูต้นแบบปี 2541 และปี 2542**. สถาบันแห่งชาติเพื่อปฏิบัติการเรียนรู้.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2557). **การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2557**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2554). **ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 7 ภาคเหนือ**. สำนักนโยบายด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตและโอกาส

- ทางการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ.
เสาวภาคย์ อุดมวิชัยวัฒน์.(2559). **การวิเคราะห์อัตลักษณ์ความเป็นครุตนตรีไทย
ของครูสำราญ เกิดผลศิลปินแห่งชาติ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหา
บัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาชัญญา รัตนอุบล. (2559). **การเรียนรู้ของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุในสังคมไทย**.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Dyck, P. G. (2009). **Musical journeys in Northern Thailand**. Massachu-
setts: Minuteman press of fall river.
- Knowles, Malcolm. S. (1980). **The Modern Practice of Adult Education
: From Pedagogy to Andragogy**. New York: Cambridge, The
Adult Education Company.
- Sara Hertog. (2017). **Word population ageing**. United Nations, Depart-
ment of Economic and Social Affairs.
- Vanderark, S., Newman, I. andBell, S. (1983). **The effects of Music
Participation on Quality of Life of the Elderly**. University of Akron.

สัมภาษณ์

- กิจชัย ส่องเนตร. (20 กุมภาพันธ์ 2561). **สัมภาษณ์**. ครูผู้สอน
บุญส่ง สุภายศ. (11 เมษายน 2561). **สัมภาษณ์**. ผู้เรียนในชมรมดนตรีพื้นบ้านล้าน
นาผู้สูงอายุชุมชนสันโค้งหลวง จ.เชียงราย
- พรหมศวรรี สรรพศรี. (10 เมษายน 2561). **สัมภาษณ์**. ผู้เรียนในชมรมดนตรีพื้นบ้าน
ล้านนาผู้สูงอายุชุมชนสันโค้งหลวง จ.เชียงราย
- วิไล ฐะคำ. (11 เมษายน 2561). **สัมภาษณ์**. ผู้เรียนในชมรมดนตรีพื้นบ้านล้านนา
ผู้สูงอายุชุมชนสันโค้งหลวง จ.เชียงราย
- อุบลวรรณ แสนมหาชัย. (26 พฤศจิกายน 2560). **สัมภาษณ์**. ผู้เรียนในชมรมดนตรี
พื้นบ้านล้านนาผู้สูงอายุชุมชนสันโค้งหลวง จ.เชียงราย